

Ivana Blešić¹

Tatjana Pivac¹

ZNAČAJ ISTRAŽIVANJA STAVOVA LOKALNOG STANOVNIŠTVA ZA RAZVOJ RURALNOG TURIZMA U SEVERNOJ DALMACIJI

Abstrakt

Tokom proteklih decenija brojne studije su nastojale da istraže percepciju stanovnika na različitim destinacijama u pogledu uticaja razvoja turizma na njihovu zajednicu. Turizam kao dinamičan i kompleksan fenomen nosi sa sobom kako pozitivne, tako i negativne efekte na lokalnu zajednicu. Pored usklađivanja zahteva ponude i potražnje za lokalnim turističkim proizvodom, za održivi razvoj turizma neophodno je ispitati stavove lokalnog stanovništva koje predstavlja osnovni pokretač revitalizacije ruralnih krajeva. Cilj rada je da prikaže pregled vladajućih stavova u stručnoj i naučnoj literaturi i da predstavi standardizovane modele koji mogu imati primenu u istraživanju stavova stanovništva prema razvoju turizma u Severnoj Dalmaciji.

Ključne reči: stavovi lokalnog stanovništva; ruralni turizam; Severna Dalmacija

Uvod

Sredinom sedamdesetih godina prošlog veka stanovnici ruralnih krajeva u mnogim evropskim zemaljama razvoj turizma počeli su da posmatraju kao strategiju za održivi lokalni razvoj. Razvoj ruralnog turizma u područjima koja se tradicionalno ne smatraju turističkim destinacijama pojavljuje se postupno, kao rezultat preduzetnika koji su prepoznali mogućnosti za razvoj biznisa i privlačenje turista ili kao rezultat turista koji otkrivaju nove predele i time generišu potražnju za turističkim aktivnostima².

Perspektive ruralnog turizma u Hrvatskoj su velike, pogotovo ako se uzme u obzir činjenica da je 91.6% hrvatskog prostora ruralno³ i da se do sada taj segment najviše razvijao tamo gde je turizam najrazvijeniji, u Istri, Konavlima kod Dubrovnika, i u poslednjih nekoliko godina u Baranji. Stvaranje raznovrsnije i kvalitetnije integralne turističke ponude ruralnog prostora zasnovano je na razvoju celokupne turističke ponude, bazirane na komplementarnosti turističkih potencijala hrvatske obale i kontinentalnih prostora. Autentičnost i jedinstvenost turističke ponude izražena je kroz ruralni turizam koji je određen ruralnim prostorom kako na kontinentu tako i u priobalju i na hrvatskim ostrvima⁴. Osnovni preduslov razvoja turizma u Dalmaciji su prirodna i kulturna baština sa 158 zabeleženih atrakcija koje su podeljene na: 33

¹ Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo

² Petric, L. (2003). Constraints and possibilities of the rural tourism development with the special stress on the case of Croatia, 43rd Congress of the European Regional Science Association: "Peripheries, Centres, and Spatial Development in the New Europe", 27th - 30th August 2003, Jyväskylä, Finland, available at <http://hdl.handle.net/10419/115968>.

³ Kantar, S., & Svržnjak, K. (2017). Development of sustainable rural tourism. *DETUROPE-The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 9 (1), 26.

specifična mesta za posetu turista, 33 edukativne staze, 45 etno zanimljivosti i 47 kulturnih događaja. Od analiziranih dalmatinskih regija u broju etno zanimljivosti i kulturnih događaja prednjači regija Dalmacija – Split, po broju edukativnih staza Dalmacija – Zadar i Dalmacija – Split, dok Dalmacija – Šibenik obiluje tzv. specifičnim i drugačijim mestima⁵.

Ruralni turizam utemeljen je na prirodnim resursima - nacionalnim parkovima i parkovima prirode, autentičnom graditeljskom nasleđu, kulturnom krajoliku suhozida, vinograda, maslinjaka kao i na tradicionalnoj kulturi, narodnim običajima i gastronomiji. Upravo stoga mnoga ruralna mesta – sela i mali gradovi u Hrvatskoj sadrže nužne elemente za održivi razvoj turizma⁶. Uprkos neospornim potencijalima, ruralna područja se suočavaju sa brojnim problemima poput depopulacije, starenja stanovništva, lošim socio-ekonomskim pokazateljima koji te prostore čine pasivnim i nepoželjnim za život.

Većina dosadašnjih istraživanja uticaja turizma na stavove stanovnika je pokazala da ljudi koji žive u ruralnim sredinama žele da budu u mogućnosti da utiču na donošenje važnih odluka na lokalnom nivou i da imaju uvid u buduće planove razvoja turizma u njihovoj sredini. Takođe, oni će zauzeti krajnje negativan stav ako turizam na bilo koji način ugrožava njihovu svakodnevicu⁷. Kao pozitivan faktor razvoja turizma, otvaranje novih radnih mesta je jedan od načina da se stanovništvo zadrži u selu, i da se na taj način spreči depopulacija ruralnih oblasti. Razvoj turizma u ovim područjima može zaustaviti odlazak mladih i inicirati pokretanje ne samo ekonomskih, nego i socio-kulturnih motiva da nastave život na porodičnim ognjištima⁸.

Stavovi lokalnog stanovništva o razvoju turizma i njegovom uticaju na lokalnu zajednicu

Istraživanja uticaja turizma na lokalno stanovništvo prisutna su u naučnim krugovima više od 50 godina. Ova istraživanja su se šezdesetih godina fokusirala na pozitivne efekte turizma, u sedamdesetim na negativne, dok u osamdesetim godinama prošlog veka naglašavaju podjednak uticaj kako negativnih tako i pozitivnih aspekata turističkog razvoja na lokalnu sredinu⁹. Istraživanja u ovoj oblasti uglavnom su bila fokusirana na ekonomske, sociološke i uticaje na životnu sredinu. Većina studija je identifikovala ove uticaje iz dva moguća ugla - pozitivnog i negativnog.

---

⁴ <https://www.hgk.hr/documents/hgkatalogruralniturizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf>

⁵ Svržnjak, K., Šarić, M., Kantar, S., & Jerčinović, S. (2017). Obilježja ponude ruralnog turizma dalmatinskih turističkih regija. *Agroeconomia Croatica*, 7(1), 117-125.

⁶ <https://www.hgk.hr/documents/hgkatalogruralniturizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf>

⁷ Petrović, M. (2014). *Kvalitet agroturizma Vojvodine i njegov uticaj na stavove lokalnog stanovništva*, doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo

⁸ Blešić, I., Tešanović, D., Košić, K., & Mezei, B. (2018). Residents' attitudes towards tourism development in Belo Blato (Vojvodina Province), VII scientific conference with international participation Jahorina Business Forum 2018, 22nd – 24th March 2018, Jahorina, Bosnia and Herzegovina, 201-207.

⁹ Andereck, K. L., & Vogt, C. A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39, 27-36.

Ekonomski efekti turizma generalno su glavni uzrok pozitivnih stavova stanovnika. Neki od najznačajnijih aspekata ovog uticaja su: stvaranje mogućnosti za zapošljavanje, povećanje prihoda lokalnog stanovništva, mogućnosti za uspostavljanje komunikacije sa potencijalnim

poslovnim partnerima i unapređenje poslovanja, razvoj infrastructure, povećanje standarda lokalnog stanovništva^{10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20}.

Kao negativne strane razvoja turizma lokalno stanovništvo ističe povećanje troškova života²¹ i cena nekretnina²². Ukupna percepcija ekonomskog uticaja je generalno pozitivna, jer stanovnici prepoznaju da razvoj turizma direktno utiče na prosperitet lokalne zajednice²³.

Socio-kulturni efekti turizma na lokalnu zajednicu odražavaju se na navike, običaje, društveni život i ponašanje stanovnika turističke destinacije. Na socio-kulturnom planu, interakcije se odvijaju između lokalnih stanovnika i turista, što može rezultirati novim mogućnostima i uspostavljanjem saradnje, ali sa druge strane, može izazvati osećaje uznemirenosti, pritiska, zagušenja itd.²⁴. Pozitivni socio-ekonomski uticaji prepoznati su kroz povećanje mogućnosti za zabavu i rekreaciju stanovništva, povećanje kvaliteta života i očuvanje i promociju kulturnih vrednosti naselja²⁵.

---

¹⁰ Milman, A., & Pizam, A. (1988). Social impacts of tourism on Central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15(2), 191-204.

¹¹ Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121-39.

¹² Chen, J. S. (2000). An Investigation of urban residents' loyalty to tourism. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 24, 5-19.

¹³ Gursoy, D., Jurovski, C., & Uysal, M. (2002). Resident attitudes. A structural modeling approach. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 79-105.

¹⁴ Dyer, P., Gursoy, D., Sharma, B., & Carter, J. (2007). Structural modeling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tourism Management*, 28, 409–422.

¹⁵ Gursoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2009). An examination of locals' attitudes. *Annals of Tourism Research*, 36(4), 715–734.

¹⁶ Andereck, K. L., & Nyaupane, G. P. (2011). Exploring the nature of tourism and quality of life perceptions among residents. *Journal of Travel Research*, 50(3), 248–260.

¹⁷ Blešić, I., Pivac, T., Besermenji, S., Ivkov-Džigurski, A., & Košić, K. (2014). Residents' Attitudes and Perception towards Tourism Development: A Case Study of Rural Tourism in Dragacevo, Serbia. *Eastern European Countryside*, 20: 151-166.

¹⁸ Tepavčević, J., Blešić, I., & Bradić, M. (2018). Qualitative analysis of guest reviews of Italian restaurants on TripAdvisor. *Marketing*, 49(2), 83-92.

¹⁹ Liu, J., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13(2), 193-214.

²⁰ Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056–1076.

²¹ Liu, J., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13(2), 193-214.

²² Perdue, R. R., Long, T. P., & Allen, L. (1990). Resident support for tourism development. *Annals of Tourism Research*, 17, 586-599.

^{23,24} García, F. A., Vázquez, A. B., & Macías, R. C. (2015). Resident's attitudes towards the impacts of tourism. *Tourism Management Perspectives*, 13, 33-40.

²⁵ Milman, A., & Pizam, A. (1988). Social impacts of tourism on Central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15(2), 191

Kada je reč o negativnim socio-kulturnim uticajima prema mišljenju ispitanika koji su učestvovali u brojnim studijama najvažniji su: saobraćajne gužve, problemi sa parkiranjem, povećana stopa kriminala i upotreba opijata^{26,27,28,29,30}.

Kao pozitivni *efekti turizma na životnu sredinu* izdvajaju se očuvanje prirodnih resursa i uređenje naselja i okoline³¹, dok se kao negativni po mišljenju ispitanika ističu zagađenje i velika količina smeća^{32,33}.

Pojedine studije ističu uticaj sociodemografskih katarakteristika lokalnog stanovništva na njihove stavove prema turizmu. Prema ovim rezultatima, stanovnici koji podržavaju razvoj turizma su uglavnom mladi³⁴ i obrazovani³⁵. Takođe, rezultati istraživanja pokazuju da što su ispitanici duže živeli u lokalnoj zajednici, to su imali negativniji stav prema turistima i turizmu^{36,37}.

Način na koji lokalna zajednica vidi gore pomenute uticaje razvoja turizma je ključni prediktor verovatnoće podrške stanovnika održivom razvoju turizma³⁸. Percepcija pozitivnih efekata turizma podstiče lokalnu zajednicu da podrži razvoj turizma, dok sagledavanje negativnih uticaja utiče na izostajanje podrške razvoju turizma od strane stanovnika³⁹.

---

²⁶ Long, T. P., Perdue, R. R., & Allen, L. (1990). Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism. *Journal of Travel Research*, 28(3), 3-9.

²⁷ Perdue, R. R., Long, T. P., & Allen, L. (1990). Resident support for tourism development. *Annals of Tourism Research*, 17, 586-599.

²⁸ Blešić, I., Pivac, T., Besermenji, S., Ivkov-Džigurski, A., & Košić, K. (2014). Residents' Attitudes and Perception towards Tourism Development: A Case Study of Rural Tourism in Dragacevo, Serbia. *Eastern European Countryside*, 20: 151-166.

²⁹ Blešić, I., Tešanović, D., Košić, K., & Mezei, B. (2018). Residents' attitudes towards tourism development in Belo Blato (Vojvodina Province), VII scientific conference with international participation Jahorina Business Forum 2018, 22nd – 24th March 2018, Jahorina, Bosnia and Hezegovina, 201-207.

³⁰ Tepavčević, J., Blešić, I., & Bradić, M. (2018). Qualitative analysis of guest reviews of Italian restaurants on TripAdvisor. *Marketing*, 49(2), 83-92.

³¹ Andereck, K. L., & Nyaupane, G. P. (2011). Exploring the nature of tourism and quality of life perceptions among residents. *Journal of Travel Research*, 50(3), 248–260.

³² Lankford, S.V. (1994). Attitudes and perceptions toward tourism and rural regional development. *Journal of Travel Research*, 32(3), 35-33.

³³ Blešić, I., Pivac, T., Besermenji, S., Ivkov-Džigurski, A., & Košić, K. (2014). Residents' Attitudes and Perception towards Tourism Development: A Case Study of Rural Tourism in Dragacevo, Serbia. *Eastern European Countryside*, 20: 151-166.

³⁴ Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23, 503–526.

³⁵ Korca, P. (1996). Resident attitudes toward tourism impacts. *Annals of tourism research*, 23(3), 695-726.

³⁶ Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121-39.

³⁷ Liu, J., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13(2), 193-214.

³⁸ Gursoy, D., Jurowski, C., & Uysal, M. (2002). Resident attitudes. A structural modeling approach. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 79-105.

³⁹ Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056–1076.

Modeli za merenje uticaja razvoja turizma na stavove lokalnog stanovništva

Jedan od prvih modela („Irideks model“) koji je ispitivao odnos rezidenata prema turizmu postavljen je još 1975. godine⁴⁰. Na osnovu ovog modela zaključeno je da je stav stanovništva o

razvoju turizma promenljiv u zavisnosti od stepena razvijenosti turizma. Rezidenti imaju pozitivniji stav prema turističkom razvoju u početku, a kako razvoj turizma vremenom napreduje, njihov stav postaje negativan. U kasnijim istraživanjima je dokazano da pojedinci koji imaju direktne koristi od razvoja turizma imaju pozitivan stav od početka razvoja turizma, dok oni koji nemaju interese mogu imati negativan stav i u početnoj fazi razvoja⁴¹.

Nakon „Irideks modela” uspešno je postavljeno nekoliko skala za merenje stavova prema turizmu i njegovim uticajima na lokalnu zajednicu u različitim turističkim destinacijama^{42,43,44}. Skalu za merenje uticaja razvoja turizma na stavove lokalnog stanovništva (TIAS skala) koja je testirana u ruralnom prostoru postavili su Lankford i Hauard 1994. godine. TIAS skala (eng. Tourism Impact Attitude Scale - TIAS) se sastoji od 27 nezavisnih ajtema koji su podeljeni na dve grupe faktora – Faktor 1 (18 ajtema) i Faktor 2 (9 ajtema). Faktor 1 je definisan kao „briga za lokalni turistički razvoj“ (eng. „Concern for local tourism development“), a Faktor 2 predstavlja „koristi od turističkog razvoja za pojedince i lokalnu zajednicu“ (eng. „Personal and community benefits“) – Tabela 1. Faktor 2 uključuje pojedinosti vezane za infrastrukturu, javne usluge dostupne rezidentima, značaj zapošljavanja i korist za pojedince i lokalnu zajednicu od ekonomskog razvoja turizma.

⁴⁰ Doxey, G. V. (1975). Acausation theory of visitor-resident irritants, methodology, and research inferences. Sixth annual conference proceedings of the Travel Research Association, San Diego, CA: Travel and Tourism Research Association, 195-198.

⁴¹ Pizam, A. (1978). Tourist Impacts: The Social Costs to the Destination Community as Perceived by its Residents. *Journal of Travel Research*, 16(4), 8-12.

⁴² Liu, J., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13(2), 193-214.

⁴³ Ap, J., & Crompton, J. L. (1998). Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of travel research*, 37(2), 120-130.

⁴⁴ Madrigal, R. (1993). A tale of tourism in two cities. *Annals of Tourism Research*, 20(2), 336-353.

Tabela 1. TIAS skala (Tourism Impact Attitude Scale)

Faktori i pitanja
Faktor 1 - Briga za lokalni turistički razvoj (zavisne varijable TIAS skale)
U mom mestu treba aktivno podsticati razvoj turizma.
Protivim se izgradnji turističkih objekata koji će privući veliki broj posetilaca u moje naselje.*

Država bi, kao prioritet, trebala da planski razvija turizam.
Naselja ove opštine ne bi trebala da iniciraju privlačenje velikog broja posetilaca.
Zajednica bi trebala da podstakne intenzivniju izgradnju turističkih objekata.
Turizam igra važnu ulogu u privredi zajednice.
Opštinska vlast je u pravu kada podrža razvoj turizma.
Moje naselje bi trebalo da postane važna turistička destinacija.
Turizam ima negativan uticaj na životnu sredinu.*
Buka od postojećih turističkih aktivnosti ima negativan uticaj na život u mom naselju.*
U mom naselju se povećala količina smeća usled većeg priliva turista.*
Turisti su dragoceni u mom naselju.
Turizam smanjuje mogućnosti za rekreaciju na otvorenom u mom naselju.*
Turizam je uticao na povećanje stope kriminala u mom naselju.*
Koristi od turizma nadmašuju negativne uticaje.
Voleo/la bih da turizam postane glavna privredna grana u mom naselju.
Dugoročno planiranje opštinskih vlasti bi moglo da kontroliše uticaj (pritisak) turizma na životnu sredinu.
Razvoj turizma u mom naselju će pružiti više mogućnosti za zaposlenje lokalnog stanovništva.
Faktor 2 - Koristi od turističkog razvoja za pojedince i lokalnu zajednicu (zavisne varijable TIAS skale)
Moje naselje ima bolje puteve zahvaljujući razvoju turizma.
Kvalitet javnih usluga je poboljšao zahvaljujući razvoju turizma u mom naselju.
Imam više novca zahvaljujući turizmu.
Turizam ima uticaj na povećanje mog životnog standarda.
Imam više mogućnosti za rekreaciju od kako se razvio turizam u mom naselju.
Poslovi koje obezbeđuje turizam su veoma atraktivni.
U mom naselju je povećan broj prodavnica kao rezultat razvoja turizma.
Podržavam naplaćivanje poreza za razvoj turizma.
Turizam će u budućnosti imati vodeću ekonomsku ulogu u mom naselju.

*Neophodno je konvertovati ocene prilikom statističke analize zbog negativne formulacije pitanja

Izvor: Prilagođeno prema: Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121-39.

Pored 27 zavisnih varijabli, upitnik sadrži i 11 nezavisnih varijabli TIAS skale (Tabela 2). Za ocenu stavova ispitanika korišćena je petostepena Likertova skala (ocene od 1-apsolutno se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem).

Tabela 2. Nezavisne varijable TIAS skale

Usled turističkog razvoja, smanjene su mi mogućnosti da se bavim rekreacijom na otvorenom.
U mogućnosti sam da utičem na donošenje odluka o razvoju turizma u mom gradu.
Oformio sam prijateljstva sa turistima.
Upoznat sam sa glavnim privrednim granama u lokalnoj sredini.
Zaposlen sam u delatnostima koje su srodne turizmu.
Često posećujem druge turističke destinacije.
Živim blizu centra naselja.
Slobodno vreme provodim u rekreaciji na otvorenom.
Pripadam nekoj od lokalnih organizacija.
Često razgovaram sa turistima.
Imam utisak da se populacija u mom naselju brojačano uvećava.

Izvor: Prilagođeno prema: Lankford, S. V., & Howard, D. R. (1994). Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, 21(1), 121-39.

Choi i Sirakaya (2005) razvijaju sveobuhvatnu skalu stavova stanovnika prema održivom turizmu (SUS-TAS) na osnovu testiranja 159 prvobitno identifikovanih stavki. Nakon procesa

verifikacije i validacije upitnika konačna skala se sastojala od 38 pitanja grupisanih u sedam faktora koji mere ključne komponente održivog turizma⁴⁵ (Tabela 3).

Tabela 3. Faktori SUS-TAS skale stavova stanovnika prema održivom turizmu

Naziv faktora	Broj pitanja
Održivost životne sredine	9
Negativni socijalni efekti	8
Ekonomski benefiti	7
Učešće zajednice	4
Dugoročno planiranje	4
Zadovoljstvo posetilaca	3
Ekonomija usmerena na zajednicu	3

Izvor: Prilagođeno prema: Choi, H. S. C., & Sirakaya, E. (2005). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: Development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.

Pored navedenih modela, koji se odnose na stavove o turizmu generalno, u stručnoj literaturi je testiran model za merenje stavova lokalnog stanovništva prema socijalnim uticajima koje ima održavanje različitih festivala na lokalnu zajednicu⁴⁶.

Predlozi za buduća istraživanja

Na osnovu pregleda literature može se konstatovati da do sada nisu rađena istraživanja stavova lokalnog stanovništva na području Severne Dalmacije. Na osnovu velikih potencijala za razvoj turizma na ovim područjima, uvažavajući istovremeno značaj lokalnog stanovništva za prosperitet ruralnih krajeva, javlja se potreba za sprovođenjem anketnog istraživanja. Predložena metodologija ispitivanja stavova lokalnog stanovništva je testirana i prihvaćena u međunarodnoj naučnoj literaturi, čime bi bilo omogućeno poređenje dobijenih rezultata istraživanja sprovedenih u ruralnim oblastima Dalmacije sa istim ili sličnim istraživanjima u drugim državama.

Dobijeni rezultati predstavljali bi dobru naučnu podlogu svim nadležnim institucijama, nevladinim i turističkim organizacijama na lokalnom, regionalnom i na nacionalnom nivou, za definisanje razvojnih strategija koje obezbeđuju uspešnije korišćenje postojećih potencijala u ruralnim prostorima Dalmacije.

---

⁴⁵ Choi, H. S. C., & Sirakaya, E. (2005). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: Development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.

⁴⁶ Delamere, T. A., Wankel, L. M., & Hinch, T. D. (2001). Development of a scale to measure resident attitudes toward the social impacts of community festivals, Part I: Item generation and purification of the measure. *Event management*, 7(1), 11-24.

Zaključna razmatranja

Bez obzira na prirodnu i kulturološku atraktivnost hrvatskog ruralnog prostora, ruralni turizam se razvija vrlo sporo u odnosu na susedne zemlje (Austrija, Slovenija, Italija). Kao ključne razloge Gašić i saradnici (2014) navode: usitnjene seoske posede, nerazvijenu infrastrukturu, nedostatak podsticaja i napora za turistički razvoj kontinentalnog dela koji je u senci primorskog dela zemlje⁴⁷. Pored navedenog, jedan od mogućih faktora nedovoljnog razvoja turizma u ruralnim krajevima Hrvatske je i neadekvatan pristup lokalnom stanovništvu i nedovoljan fokus na njihove stavove, potrebe i očekivanja.

Analizirajući rezultate brojnih istraživanja možemo zaključiti da razvoj turizma poboljšava kvalitet života lokalnih stanovnika, pre svega zbog njegovog uticaja na ekonomski razvoj i otvaranja mogućnosti zapošljavanja. Razvoj turizma u ovim područjima može zaustaviti odlazak mladih i inicirati razvoj drugih delatnosti koje su indirektno vezane za turizam, kao što su: poljoprivreda, zanatstvo, proizvodnja prehrambenih proizvoda i sl.

Za razvoj turizma su neophodna ulaganja, podrška vlasti i lokalnih organizacija, ali je veoma bitno da turizam bude podržan i prihvaćen od strane stanovnika. Kada je u pitanju razvoj turizma u Severnoj Dalmaciji, veliki problem predstavlja nedovoljno poznavanje i nesvesnost stanovništva o ličnim potencijalima i potencijalima naselja za turistički razvoj. Podsticanje ulaganja u ruralni turizam, uz umrežavanje ključnih aktera, mora podrazumevati veću informisanost ulagača i olakšan pristup izvorima finansiranja. Postavlja se pitanje koliko su potencijalni korisnici upoznati sa evropskim investicionim fondovima i drugim izvorima finansiranja kao i sa mogućnostima i načinima apliciranja⁴⁸. Kontinuirano pružanje neophodnih informacija, organizovanje seminara i obuka za zainteresovane pružaoce turističkih usluga, kao i planiranje marketinga i promocije turističkih potencijala, neki su od alata za formiranje prepoznatljivog turističkog proizvoda ruralne Dalmacije.

Zahvalnost

Rad je deo rezultata istraživanja republičkog projekta Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja broj 47024: "Društveni odnosi između Srba i Hrvata, nacionalni identitet i manjinska prava posmatrana kroz evropske integracije"; Pokrajinskog projekta za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost, broj 142-451-2550/2019-01: "Kulturni turizam u funkciji očuvanja nacionalnog identiteta vojvođanskih Hrvata"; Pokrajinskog projekta za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost, broj 142-451-2123/2019-02: "Etičke grupe u Vojvodini u 21. veku-stanje i perspektive održivosti".

---

⁴⁷ Gašić, M., Ivanović, V., & Komadina, M. (2014). Razvoj ruralnog turizma u Evropskoj uniji. *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 5(2), 33-44.

⁴⁸ Maravić, D. (2018). Izvori financiranja u ruralnom turizmu u Hrvatskoj. 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu, Zbornik radova, 356-368.

IMPORTANCE OF SURVEYING ATTITUDES OF LOCAL RESIDENTS FOR DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN NORTHERN DALMATIA

Abstract

During the past decades, a number of studies attempted to explore perception of residents on different destinations regarding the influence of development of tourism on their community. Tourism industry as a dynamic and compound phenomenon brings about positive as well as negative effects on local community. Besides adjusting requirements of offer and demand for a local tourist product, it is necessary for sustainable development of tourist industry to survey attitudes of local residents who represent the main drive of revitalization of rural areas. The aim of the paper is to review the prevailing attitudes in expert and scientific literature and to present standardized models which may have application in surveying attitudes of the residents towards development of tourism industry in Northern Dalmatia.

Key words: attitudes of local residents; rural tourism; Northern Dalmatia